

T. E. Uotila †.

Varhaiskevään sunnuntaina, maaliskuun 30:ntenä, saatiin odottamatta kuulla, että dosentti Toivo Emil Uotila oli siirtynyt pois elävien ilmoilta. Työtovereista, jotka viimeiseen asti olivat nähneet hänen uurastavan opetus- ja tutkimustehtäviensä ääressä, tuskin kukaan saattoi arvata miehen reippaan ja iloisen olemuksen kätkevän raskasta tietoa, että sairaus oli kuluttanut hänen elämänlankansa katkeamaisilleen. Suomalais-ugrilainen kielentutkimus on jälleen kokenut yhden ennenaikaisia menetyksiään, jotka tämän tästä tulevat vastaan tieteenalamme historian lehdillä. Keskellä parasta luomiskauttaan, vasta 49-vuotiaana, poistunut T. E. Uotila oli tutkija, joka vuosi vuodelta yhä syvällisemmin äänenpainoin tulkitsi tieteensä kysymyksiä, samalla kun hänen työpajassaan oli tekeillä kokonainen sarja laajoja ainesjulkaisuja. Hän oli myös ansioitunut yliopistopedagogi, jolla oli taito antaa sanottavalleen tyhjentävä, mutta samalla selkeän helppotajuinen muoto. Niin tutkijana kuin opettajana Uotila edusti osittain aloja, joilla työn jatkajaa ei toistaiseksi ole näkyvissä. Tästä syystä henkilökohtaisiin kaipauksentunteisiin liittyy alan harrastajain keskuudessa masentava tietoisuus yhteisesti kärsitystä tappiosta.

T. E. Uotila oli syntynyt Lammilla maanviljelijän poikana heinäkuun 2. p:nä 1897. Koulunsa hän kävi Hämeenlinnan lyseossa, josta valmistui ylioppilaaksi 1916. Akateemiset opintonsa hän kohdisti suomeen ja sen sukukieliin sekä suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon 1921. Tämän jälkeen Uotilan elämässä alkoi viisitoistavuotinen kausi oppikoulujen äidinkielen ja vähin historiankin opettajana Salossa (1922—24), Keravalla (1924—25), Porvoossa (1925—32) ja vihdoin Helsingissä (1932—36). Tälle alalle hänellä olikin luontaiset lahjat, mitä osoittavat hänen erin-

T. E. Uotila.

omaisin arvosanoin suorittamansa käytännölliset opetusnäytteetkin. Siitä huolimatta Uotila tunsikin varsinaisen uransa olevan toisaalla, kielentutkimuksen työmaalla. Herätteet hän lienee ensi sijassa saanut opettajaltaan prof. Yrjö Wichmannilta. Ei ole kumma, että Wichmann mielellään näki Toivo Uotilan keskittyvän hänen omalle erikoisalalleen, syrjäänin ja vottjakin kieliin, sillä opettajaa ja oppilasta ilmeisesti yhdisti eräänlainen henkinen sukulaisuus, joka loi edellytykset luottamukselliselle yhteistoiminnalle. Uotilan opettajaansa kohtaan tuntema arvonnanto ja tältä saadut vaikutteet kuvastuvat hänen tieteellisessä työskentelyssäänkin tutkimusaiheita ja -tekniikkaa myöten.

Spesiaalitudminen permiläisiin kieliin, tuohon rakenteeltaan harvinaiseen seesteiseen, mutta vertailevan tutkimuksen kannalta monessa suhteessa vaikeasti lähestyttävään kieliryhmään, vaati oman aikansa, joten Uotila valitsi ensimmäisten kirjoitelmiensa ainekset äidinkielen tutusta piiristä. Virittäjässä v. 1927 tuli julkisuuteen alkajaisiksi kokoelma kielennäytteitä Lammin murteesta, jota samassa vuosikerrassa seurasi esitys painottomien tavujen *i*-loppuisten diftongien merkitsemisestä vanhassa ja uudessa Kalevalassa. Suomen kieltä kosketteli niinkään seuraavana vuonna Yrjö Wichmannin 60-vuotisalbumissa ilmestynyt, aiheen varmaa hallintaa osoittava tutkielma »Eräs suomen monikon genetiivin muodostus». Jo näihin aikoihin tutkijan ajatus askaroi laajakantoisissakin kysymyksissä, kuten havaitaan hänen Virittäjään 1929 laatimastaan kirjoituksesta »Sammon arvailua», jossa hän, lähtökohtanaan samojedista löytynyt äänteellinen yhtäläisyys, asettui kannattamaan J. A. Friisin esittämää mielipidettä, että *sampo* olisi ollut noitarummun nimitys. Tällainen reipas retkeily muinaisuuden tarumaille saattaa tuntua hieman yllättävältä kysymyksen ollessa Uotilan kaltaisesta varovaisesta ja kriittisestä tutkijasta, mutta itse asiassa Uotilan tuotantoon syventyvä saa varsin usein tuntuman kaiken vankan asiallisuuden alla eloisasti sykkivään fantasiaan, jonka tutkija vain joskus sallii murtautuvan esteettömästi näkyville.

Väitöskirjaansa Uotila ryhtyi kirjoittamaan permiläisten kielten konsonantiston historiasta. Aiheen hän oli saanut Wichmannilta, joka myös luovutti hänen käytettäväkseen julkaisemattomat sanakokoelmansa. Aikaa vievään opetusvelvollisuuksien ohessa suoritettua, intensiivisen työn tuloksena valmistui v. 1933 »Zur Geschichte des Konsonantismus in den permischen Sprachen», Uotilan tieteellinen pääteos ja yksi suomalais-ugrilaisen äännehistorian merkittävimpiä monografioita. Tämä yli 450-sivuinen tutkimus on kauttaaltaan harkittua, huolellista työtä, jossa konsonanttien pääasiallisesti descendentin käsittelyn ohessa selvite-

tään useiden morfologisten ainesten historiaa ja paikka paikoin valaistaan asioita aina uralllaisesta perspektiivistä lähtien. Sanahakemistonsa ansiosta kirjalla on melkoinen käyttöarvo etymologisenakin lähdeoteksena. Tutkimuksellaan Uotila nousi tiedemiestemme eturiviin, mutta tästä kuniista saavutuksestaan hänen oli henkilökohtaisesti maksettava kohtuuttoman kallis hinta; olosuhteiden pakosta väitöskirjatyö näet muodostui niin rasittavaksi, että hän sairastui sydäntautiin, joka parantumattomaksi jääneenä oli saattava miehen manalle. Uotilan väittäjäisissä toukokuun 10. p:nä läsnäolleet muistavat myös hänen syrjäänien apostolin Pyhän Tapanin kielestä pitämänsä mielenkiintoisen lectio praecursorian, jota tutkija ei syystä tai toisesta tullut julkaisseeksi. Samassa kuussa Uotila tuli Suomalais-ugrilaisen Seuran työstipendiaatiksi, saaden edellisenä vuonna kuolleen prof. Wichmannin kokoelmat painokuntoon valmisteltavikseen. Vähäistä myöhemmin hän myös sai nimityksen Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen dosentin toimeen. Suomalaisen Tiedeakatemian apujäseneksi, Suomalais-ugrilaisen Seuran johtokunnan ja Sanakirjasäätiön hallituksen jäseneksi Uotila valittiin v. 1935.

Kiinnitettynä kahdeltakin taholta pysyvästi tieteelliseen työhön Uotila saattoi ennen pitkää luopua koulunopettajan ammatista. Yliopistossa hän aluksi luennoi läheisimpiä aineitaan, syrjääniä ja votjakkia, ja julkaisi v. 1938 opiskelijain tarpeeksi lähes 200-sivuisen käsikirjankin »Syrjänische Chrestomathie mit grammatikalischem Abriss und etymologischem Wörterverzeichnis». Pian opetuksen ala ulottautui laajemmalle: ensin tšeremissiin ja parina viimeisenä vuonna unkariin, jonka opiskelun hedelmänä ilmestyi Virittäjässä 1943 perusteellinen selostus Antal Klemmin suuresta tieteellisestä lauseopista »Magyar történeti mondattan». Työskentely Suomalais-ugrilaisen Seuran julkaisusuunnitelman puitteissa sujui sekin hyvin; v. 1942 valmistui monumentaaliteos »Syrjänischer Wortschatz nebst Hauptzügen der Formenlehre». Sen varsinainen, 362 suuriokoista sivua käsittävä sanakirjaosa sisältää Wichmannin keräelmät yhtenäisiksi sana-artikkeleiksi muokattuina sekä varustettuina etymologisin viittauksin, joista nimenomaan votjakkilaisia vastineita koskevat antavat lukijalle yksin tein käsityksen kantapermiläisen sanaston laadusta. Julkaisijan laatimat lisät, mm. kieliopillinen katsaus ja sanahakemisto, kohottavat kirjan koko sivumäärän viiteensataan. Tämän jälkeen Uotila kävi käsiksi Wichmannin votjakkilaisiin sanastoihin. Votjakin sanakirja jäi toimittajaltaan keskeneräiseksi edistyttyään v:n 1946 loppuun mennessä käsikirjoituksena o-kirjaimen asti.

Permiläisten kielten tuntemustaan Uotila saattoi täydentää omakoh-taisenkin keruutyön avulla. Aluksi hänellä oli kielenoppaana Helsinkiin asettunut syntyperäinen syrjääni, minkä lisäksi hän kesällä 1933 oleskeli Petsamossa asuneiden harvalukuisten syrjäänisiirtolaisten parissa ja merkitsi muistiin n. 2.500 sanaa sisältävän sanakokoelman. Kenttätöiden voimaperäiseen jatkamiseen hän sai tilaisuuden kymmenkunta vuotta myöhemmin, kun toisen maailmansodan riehussa Suomen sotavankileireihin kerääntyi kosolti myös itäisten sukukansojemme jäseniä. Vv. 1942—43 Uotila harjoitti tutkimuksia eri vankileireissä yhteensä vuoden päivät. Tällöin hän pani paperille suuren määrän syrjääniläistä ja votjak-

kilaista sanastoa, kansantietoutta ja -runoutta, kuuntelipa jonkin aikaa tšeremissiiäkin. Aikanaan julkaistuina Uotilan keräelmät tulevat huomattavasti rikastuttamaan fennougristien tutkimusaineistoa.

Varsin lukuisissa tieteellisissä artikkeleissaan Uotila keskittyi pääasiallisesti kahtaanne: sanahistorian alalle sekä taivutus- ja johtopäätteiden selvittämiseen. Hänen etymologisesti käsittelemiensä eri sm.-ugr. kielten sanojen lukumäärä on n. 80. Sanoihin, joiden valaisijana Uotila on parastaan antanut, liittyy kappale permiläisten kansojen kulttuurihistoriaa; maininnan ansaitsevat mm. hänen syrjäänin *yrgeŋ* 'vaski', *izteg* 'rikki, tulikivi' ja *komi* 'syrjääni' nimityksiä sekä votjakkien muinaisuskosta tuttuja *kuala* ja *voršud* sanoja koskevat tutkielmansa. Aihe, joka häntä erityisesti kiinnosti ja johon hän yhä uudestaan kajosi, oli permiläisten kielten lainasanat ja niihin nojautuvat päätelmät näiden kansojen esihistoriasta. Käsillä olevassa aikakauskirjamme numerossakin hän vielä kuin haudan tuolta puolen tervehtien kiinnittää huomiomme mielikuvitusta kiehtovaan kysymykseen itämerensuomalaisten ja permiläisten muinaisista kosketuksista. Uotilan suffiksien historiaan kohdistuvista kirjoituksista palautettakoon tässä mieleen esim. laajahko, suomen kielenkin kannalta mielenkiintoinen »Derivationssuffixe» (FUF XXI), monimerkityksisen denominaalisen *i*-aineksen samoin kuin eräiden muidenkin suffiksien käytäntöä ja alkuperää ansiokkaasti valaiseva »Sijapäätteiden syntyhistoriaa» (Vir. 1945) sekä ehkä huomattavimpana kaikista tuoreessa muistissa oleva, Virittäjän 50-vuotisjuhlahvihkoon painettu selvitys »Suomen I infinitiivistä». Näissä viimeisissä, pätevässä tutkielmisään Uotila kauniisti palasi tiedemiesuransa lähtökohtaan, äidinkielen historian pariin.

T. E. Uotila oli erittäin sympaattinen ihminen: tunnollinen, sävyisä ja avulias, koko olemuksessaan hienostunutta joustavuutta, jommoista täällä karussa pohjolassa harvoin tapaa. Tuttavassa seurassa hänen luonteensa välittömyys tuli esiin rattoisana leikinlaskuna. Julkista huomiota hän ei tavoitellut, vaan vaatimattomana hän omistautui kokonaan tieteelliselle kutsumukselleen. Siksipä T. E. Uotilan työpäivä suhteellisesta lyhydestään huolimatta antoi arvokkaan sadon.

Erkki Itkonen.